

POVIJESNI PREGLED

Otok Čiovo je naseljen već u prehistoriji. Po njemu se na uzvišenjima zapažaju ostaci gradina i gomila, tj. utvrđenih naselja. Zabilježeni su i nalazi iz antičkog doba.

U doba Rimskog carstva otok služi za smještaj izgnanika i heretika, a od 5. st. i kao sklonište eremita i pustinjaka o čemu svjedoče brojne crkvice i samostani.

U dugom periodu ranoga srednjega vijeka otok nije bio naseljen. Uz osamljene crkvice, od kojih mnoge i danas postoje (Sv. Teodor, Sv. Andrija, Gospe kraj mora, Gospe od Prizidnice, Sv. Mauro i dr.), živjeli su pobožni pustinjaci koje je pomagala i zaštićivala trogirski kneževina. I

Statutom grada Trogira na otoku Čiovu je bila zabranjena izgradnja. Prilike su se promijenile poslije 1420. godine kada je Trogir pao pod mletačku vlast. Zbog sve češćih turskih provala mletačka je vlast 1451.g. dopustila da se stanovnici dalmatinskoga kopna mogu doseljavati na susjedne otoke. Ovom dozvolom narušen je nekadašnji mir Čiova, pustinjačke molitve zamjenjuje marljivi rad doseljenika. Navalom Turaka od kraja 15.st. dalje postupno se povećava stanovništvo Čiova doseljavanjem izbjeglica s kopna, osobito iz sela koje prethode današnjim Kaštelima. U istom stoljeću i sam se Trogir proširuje preko mora na Čiovo. Na molbu trogirskih građana mletački je senat ukinuo 1467. prijašnju zabranu i dopustio da se na susjednoj čiovskoj obali može stanovati i graditi kuće. Samostalna trogirski kneževina to nije prije dopuštala. Pavao Andreis bilježi da je 28. veljače 1625. bila ponovljena stroga zabrana, da se na Čiovu ne smiju graditi nove kuće. Onaj koji bi učinio suprotno, bio je kažnjavan, lišen naslova građanina i podložan plaćanju dvostrukih carina, teretima straža i nametu galiota.(Andreis 1977, 1978 :299)

Danas kada je aktualan problem zamiranja gradskoga tkiva, a time i pitanje njegove revitalizacije, zanimljiv je i ovaj Andreisov spomen da je to isto mučilo komunu u njegovo vrijeme, što se pokušalo riješiti administrativnim mjerama, zabranom iseljavanja iz grada. Stanovništvo Slatina, Žednoga i Okruga povećalo se kada su 1537. g. Turci zauzeli Klis. Oni koji su stanovali u Velikom polju povukli su se na Čiovo.

Intenzivnije naseljavanje Čiova bilježimo u 15. i 16. st. u vrijeme učestalih provala Turaka, kada ugroženo stanovništvo zagorskog dijela seli na sigurniji otok. Tada pored naselja Čiovo kao sastavnog dijela Trogira nastaju naselje Slatine na splitskom dijelu otoka, te naselje Žedno, Arbanija i Okruk na trogirskome dijelu otoka.

Kako osim ugroženoga stanovništva na otok odseljavaju i neke ugledne trogirski obitelji gradeći sebi kuće, gradsko vijeće 1625. donosi odluku o zabrani gradnje, s prijetnjom gubitka naslova i povlastica građana.

Kulturna baština

Naselje Okruk osnovano je najvjerojatnije početkom 15. st., za što imamo potvrde u djelu Pavla Andreisa gdje on navodi da su stanovnici Žednoga i Okruga 1461., 5. svibnja postigli ponovljenu odluku sindika da slamu kao regaliju ne moraju donositi knezu u grad već je moraju donositi na obalu.(Andreis 1977:366)

Nastanak mjesta Okruga veže se uz crkvu sv. Tudora uz koju je smješteno staro seosko groblje. Teodor (Tudor) se spominje kao vojnik, štovani prvokršćanski mučenik iz Euhaite u Turskoj, a Farlati ga spominje kao brata sv. Jurja, solinskog mučenika.

Sv. Teodor (Tudor) u Okrugu Gornjem je grobišna crkva. U crkvi i oko nje ugrađeni su fragmenti iz ranog srednjeg vijeka. Možda njezini počeci padaju u kasnoantičko doba.

Crkva Sv. Teodora (Tudora) grobišna je crkva iz 15. - 16. st. (renesansa). U crkvi i oko nje ugrađeni su segmenti iz ranog srednjeg vijeka; na oltaru ima dijelova starohrvatskog pluteja, a na grobišnoj kapeli uzidana je starohrvatska tranzena.²

Osim ove crkve Pavao Andreis spominje i crkvu Sv. Karla u selu Maravići (Vr Maravića), za koju kaže da nema "uspomene o njezinoj gradnji". (Andreis 1977: 341). S desne strane ulaznih vrata crkve sv. Karla ugrađena je škropionica koja datira u predromaničko razdoblje, a na njoj je natpis koji spominje župana. Škropionica je dosta oštećena ali se na njoj može pročitati

NOK SCRIPCINI ŽUPAN PP

NOVAK SCRIPCINI ŽUPAN POSTAVI

Po svemu sudeći, vjerojatno je, daje škropionica donesena iz stare crkve Sv. Tudora i ugrađena u novu crkvu.

Pavao Andreis također spominje crkvicu posvećenu sv. Ivanu Krstitelju sagrađenu 1630. g. u blizini ljetnikovca braće Racettini, čija je obitelj doselila iz Napulja 1385. g. u Trogir, a u uvali Pantera sagrađila svoj ljetnikovac pa je po njoj uvala dobila ime Racetinovac.

Jedan od poznatijih ljetnikovaca u Okrugu bio je ljetnikovac obitelji Andreis u uvali Toč. Podigao gaje 1655. g. Ivan Nikola Andreis što se vidi iz natpisa iz iste godine, a u kojem se između ostalog kaže da je Ivan Nikola Andreis tek tu našao svoj mir. Petar Šimunović taj lokalitet bilježi pod imenom Kažin. (Šimunović 1972: 53)

Ivan Lučić je imao ljetnikovac na Čiovu. Pretpostavlja se da je bio sagrađen u uvali Rožac gdje je imao zemljište. No, kako nisu sačuvani nikakvi ostaci, teško je dokazati daje to baš bilo u toj uvali. Za otok Čiovo, a posebno za Okrug značajna su dva otočića koja gravitiraju tom mjestu, a to su Kraljevac i Sv. Eufemija. Prvi je poznat po tome što se najvjerojatnije baš na tom otočiću sklonio hrvatsko - ugarski kralj Bela IV. bježeći pred Tatarima 1242.g. po kojem je Krajevac, prema usmenoj predaji i dobio ime. Na drugom, kojeg narod zove Umija, nalaze se ostaci kasnoantičke- ranosrednjovjekovne crkvice sv. Eufemije uz koju se nalazio sklop gospodarskih zgrada trogirskih benediktinaca. Ivan Ostojić. piše da su redovnici provodili korizmu na otočiću Fumiji radi ribanja. (Ostojić 1964:276). Međutim usmena predaja govori da su stanovnici Okruga krčeći zemlju u blizini crkve nalazili grobove, što govori da su redovnici tu ne samo živjeli već su se i pokapali. Iako pripadan mjestu Žedno, treba spomenuti i crkvu Sv. Mavra, jer je po njoj ime

dobila jedna od najznačajnijih okruških uvala Movarčica. Smještena je na vrhu uvale i drage Movarčice. I uz nju se vezuju uspomene na pustinjačke tradicije na Čiovu. Građena je u doba romanike (XII - XIII st.) a spominje je i Miho Klaić kad kaže daje crkvu držao Lampridije oko 1334.g. prije nego je bio izabran za biskupa. (Andreis 1977:340)

¹ Trogirski povjesničar Andreis (oko 1610.-1686.) bilježi spomen o pustinjacima na Čiovu oko crkve sv. Mavra koji nastavljaju prastare kasnoantičke tradicije samostanskoga života.

² a) Starohrvatski plutej koji danas služi kao menza oltara crkve sv. Tudora koja se nalazi tik zu obalu uvale Solinska na Čiovu. Starohrvatski pleter- ornament okrenut je prema gore tj. na gornjoj ploči menze. On je kvadratnog oblika, vel. 113 x 74,5 cm.(Burić 1982: 133)

b) Starohrvatski plutej koji danas služi kao menza desnog oltara crkve Sv. Todora na Čiovu. Ornament je okrenut prema dolje. Ukrašen je pleternom ornamentikom, vel. 115 x 72 cm.(Burić 1982:133)

c) Ranoromanička prozorska tranzena ugrađena u sjeverni zid grobišne kapele, vel. 87 x 43,5 cm.(Burić 1982:130-131)

d) Kožnati antependij ukrašen biljnim ornamentom, a u sredini je lik sv. Todora na konju. (Registar 1975:9)

e) Dva mjedena kandelabra 18. st. (Registar 1975:9)

f) Na desnom oltaru je renesansna slika na drvu, a prikazuje Bogorodicu i dijete između sv. Ivana Krstitelja i sv. Todora. (Registar 1975:9)

g) Barokna oltarna pala glavnog oltara koja prikazuje sv. Todora na konju kako ubija zmaja. (Registar 1975:9)

h) Nadgrobna ploča lijevo od ulaznih vrata crkve Dl. PIERO. V ZIGOVIC MDLXXX. A. Na ploči su uklesane dvije motike, jedna gore a druga dolje, a između njih su uklesani čekić i kosir što očito govori o djelatnosti kojom se pokojnik za života bavio.

TUMAČENJA O NASTANKU IMENA ČIOVO

Nastanak imena Čiovo do danas nije objašnjeno, iako su se tim problemom bavili mnogi znanstvenici. Većina tih mišljenja nemaju čvrstu znanstvenu podlogu niti materijalne

dokaze. Uz mnoge ograde, Skokovo izvođenje toga toponima od osobnog imena Vučina, najmanje je neuvjerljivo.

Skok iznosi podatak da u srednjovjekovnim dokumentima pisanim latinskim jezikom za Čiovo nalazimo samo stare nazive: BUA, BOA, BOVA iako ih neuki narod nije upotrebljavao. Međutim, i učeni ljudi poput Farlatija to ime iskrivljuju pa ga pišu: BUBUS i BUBUA dovodeći ga tako u vezu sa BOA, BOVIS-vo stavljajući ga u dativ i instrumental množine koji glasi BOBUS ili BUBUS. Slično prekrjanje toga imena, piše Skok, događalo se i ranije, dakle u klasično doba. Plinije upotrebljava ime: BAVO. Ammianus Marcellinus piše ga BOA dovodeći ga u vezu s nazivom zmije Boa. Skok ističe da se riječ (Boa) u arbanaškom jeziku inače upotrebljavala u nazivima za zmije te pretpostavlja da je ilirskog podrijetla. Budući se mislilo da ova zmija ždere volove, ova se riječ dakle dovela u vezu s latinskim BOS, BOVIS, -vo. (Skok 1950:160 - 166)

Skok pišući o postanku imena Čiovo također navodi činjenicu da ono ne vuče podrijetlo od nekog antičkog imena, jer su ga Rimljani zvali BUA. Međutim, postavlja se pitanje zašto Hrvati nisu prihvatili to ime koje su prihvatili i Rimljani a kasnije i Talijani nego su otok nazvali Čiovo?

Skok misli da je to stoga što je Čiovo bilo nenastanjeno sve do provala Turaka, pa kada su Hrvati u doba turskih osvajanja ipak naselili otok nisu imali od koga čuti za njegovo staro ime. Sam postanak imena Čiovo Skok dovodi u vezu s posvojnim pridjevom, od imena Vučina koji je bio trogirski knez, a u svom posjeduje imao župu Drid na Čiovu. On smatra da je ČIHOVO izvedenica od osobnog imena Čih, a da to može biti riječ od milja ili hipokoristika VULČIHNA ili VUČINA. Od imena od milja Vučihna ili Vučihna posvojni pridjev glasi Vučihovo. Prvi slog vu- mogao je lako ispasti. Na osnovi ovakve lingvističke kombinacije može se protumačiti posvojni pridjev ČIHOVO, kao toponim, a da se ne pretpostavlja hipokoristik Čih za koji nema potvrde. No i ovo je samo teorija dok se ne pronađu pravi dokazi. Ako su Skokove pretpostavke točne, onda se lako može razumjeti različiti postupak u imenovanju kod Romana i Slavena. Trogirski Romani su zadržali staro predslavensko ime, a Hrvati su ostali kod svog imena zbog toga što je označavao posjed njihova kneza. (Skok 1950:160 - 166)

P. Šimunović također iznosi mišljenje da za podrijetlo imena otoka Čiova do sada još nisu pronađeni arhivski podatci koji bi rasvijetlili taj problem. On se kritički osvrće na pisanje J. Smodlake i P. Skoka i njihova razmišljanja smatra neprihvatljivima.

Također odbacuje i razmišljanje A. Belasa koje je zasnovano na pučkoj etimologiji po kojem je ime Čiovo nastao od zamjeničkog pridjeva u srednjem rodu ČIHOVO (u dijalektu Čigovo) koji se često spominje u sporu između Čiovljana i Trogirana. Prema usmenoj predaji postoji priča po kojoj je to ime nastalo od upitne rečenice: "Čijeje ovo?" Naime, u 14.st. otok Čiovo je podijeljen između Splita i Trogira. Navodno je kod utvrđivanja granica često upotrebljavana spomenuta upitna rečenica pa je od nje nastalo i ime otoka. Stoga P. Šimunović upućuje na potrebu traženja podataka za razjašnjenje ovog problema. (Šimunović 1972:53 - 59)

Tumačenja podrijetla

P. Šimunović navodi da se ime Okruk spominje već 1228. g. (terram de cruce ecclesiae sancti Mauri). On smatra da se ne bi mogla prihvatiti pretpostavka J. Roglića iznesena u Hrvatskoj enciklopediji da je Okruk dobio ime po isturenom rtu na zapadnom dijelu Čiova. Također iznosi da je spomenuti podatak iz 1228. g. vjerojatno odredio ime mjesta koje je smješteno na sedlu između uvale Saldun na sjeveru i Movarčice na jugu, a koje je naselje bilo u blizini crkve sv. Mavra.

Šimunović smatra da je u osnovi ovoga imena krug sa značenjem "gomila, kamen, greben". Zbog izgovora završnog fonema ovog toponima postoji kolebanje u pisanju i izgovoru. Mještani izgovaraju obezvučeni velar Dd dok je u službenom imenu Ig.l Da je fonem g tu od iskona dokazuju imena s kojima su Okrug Gornji i Donji u prostornoj i jezičnoj opoziciji: Kružejak, Kružine.(Šimunović 1972:57) Izgovor /Okruk/ vjerojatno je nastao analogijom prema riječima koje završavaju na -k, sufiksima -ak, i -ik, kao i prema redovitom prijelazu završnog -h u -k u trogirskom govoru.

Na razini pučke etimologije o postanku imena koje je iznio don Ivan Dellale, ime je nastalo od latinske riječi CRUX. -UCIS f. što znači križ. Vokativ te riječi je također crux pa se smatra da su ljudi na taj način pozdravljali kapelicu sv. Križa - O, crux\ Vremenom se sufiks s na kraju riječi izgubio i tako je došlo do imena Okruk. Isto tako na samom ulazu u mjesto uz obalu u mjesnoj luci postoji kapelica sv. Križa na kojoj postoji natpis „Kapelica sv. Križa 1912.g." Iz ovoga podatka ne možemo zaključiti da je ime nastalo po njoj, međutim teško je utvrditi da li je ta kapelica sagrađena te godine ili je to možda godina njezine obnove, možda neke starije kapelice s istim imenom.

Samo mjesto smjestilo se na uzvisini iznad zaljeva Saldun sa sjeverozapadne strane i uvale Movarčica s jugoistočne strane, na mjestu gdje je ovo najuže. Sama uvala Movarčica dobila je ime po crkvi sv. Mavra koja se u njoj nalazi.³

OPIS MJESTA

Put prema Okruku vodi od mosta koji povezuje Trogir i Čiovo, prolazi sredinom naselja Čiova⁴ i penje se uz brdo Balan, do Vr Balana, a onda se padinama brda spušta u Marinovu dragu sve do morske obale. Iz Marinove drage se diže brdom Rožac do Vr Balana, potom se grana. Jedan odvojak vodi do uvale Millćevo, a drugi nastavlja prema Marulovu i dalje prema Vr Maravića. Tu se križa sa putom koji iz mjesta vodi prema Žednom, Žedanskim putom. Križanje se nalazi stotinjak metara istočno od župske crkve sv. Karla. Na tom križanju zapravo počinje samo naselje.

Mjesto je podijeljeno u četiri dijela.

Prvi se dio sastoji od predjela Kuzmanićevik (najistočniji dio) koji su na samom ulazu u mjesto i dijela Agnićevik. Između Kuzmanićevik i crkve smješteni su Baretini. Taj se dio zove Mara viši.

Drugi je dio sjeverozapadno od crkve gdje se nalaze Bulićićevi jugozapadno Mišini, a južno Agnićevi, Prgini dio Baretini. Taj se prostor zajedničkim imenom zove Selo.

U središtu Sela nalaze se Gornja - Mala Rudina i Donja - Vela Rudina. To su zapravo dva mala seoska trga, odnosno zborišta, jer su se na njima ljudi nekoć okupljali naročito nedjeljom.

U predjelu Prginik također postoji jedan sličan prostor koji se zove Guvno - Gumno. U dalmatinskim su mjestima gumna, odnosno mjesta na kojima su seljani vršili žito (obično ječam) također često služila kao seoska okupljališta.

Treći se dio zove Radićevi, a između njih i Sela je jedan prostor od stotinjak metara koji je nenastanjen. Osim Radićevik tu žive Dobričićevi jedan dio roda Mišinik. Tu postoji jedna širina koja se zove Radića rudina, od koje vodi Radiški put Mdivarčicu.

Četvrti se dio nalazi otprilike 1 kilometar zapadno od Radićevik na brdu koje je po njima nazvano Pivetova glavica, a riječ je o Pivetovima. Do Pivetovik vodi put koji vodi za Donji Okruk.

Stanovnici u nekritičkom prihvaćanju riječi koje kao nepoznate čuju od starosjedilaca, iskrivljuju ih, dalje netočno izgovaraju i mijenjaju na štetu autentičnosti (Pantan - Pantana, Slatine - Slatina, Vinišće - Vinišća, Okruk - Okrug).

⁴ Naselje Čiovo je sastavni dio grada Trogira, a nalazi se na sjevernoj strani otoka Čiova, nasuprot otočiću na kojemu je smješten Trogir, a povezani su pokretnim mostom.